

Jancsó Benedek Bukarestben.

Írta: *Gagyi Jenő.*

Atábori postán 1917 május végén terjedelmes levelet kaptam Jancsó Benedektől a megszállt Bukarestbe. Közölte, hogy a hadseregfőparancsnokság és a magyar kormány között végre elintézték az ő bukaresti kiküldetésének formáit s most már indulhat Bukarestbe, hogy az erdélyi románság irredenta mozgólódásainak bukaresti szárait kibogozgassa; kiküldetése nincs határidőhöz kötve, a végzendő munka természetéhez képest huzamos időt vesz igénybe, tehát egész otthonosan kell berendezkednie a román fővárosban. Huszonkét esztendeje nem járt már ott, nem ismeri különösen a háború okozta újabb viszonyokat s így legalábbis a kezdő időben hivatalonkívüli támogatásra van szüksége. A hadseregfőparancsnokság a *Palló* János vkb. százados parancsnoksága alatt álló cs. és kir. hírszerző állomáshoz osztotta be, melynek politikai osztályát akkor én vezettem. Vele jön *Ajtay* József dr., pénzügyminisztériumi titkár (ma nyugalmazott közigazgatási bíró), aki az irredenta mozgalmak gazdasági vonatkozásait fogja mint szakember kutatni. *Ajtay* is a mi hivatalunkhoz lesz beosztva, tehát kéri, hogy az ő elhelyezéséről is gondoskodjam. Azért nem indulnak rögtön, mert a szabadlíceumban március 6-tól 27-ig tartott előadásait — Erdély és a nagyromán aspirációk — készíti egy tíz éves kötetben kiadásra, de egy-két napon belül teljesen meglesz ezzel a munkával s pontos érkezését táviratilag jelzi majd.

Érthető örömmel vártuk a szakemberek megérkeztét. Az erdélyi és romániai románság a rendes kultúrkapcsolatokon túlmenő érintkezését, különösen a román hivatalos szervek pénzbeli támogatásának bizonyítékait eddig is kerestük, de kevés eredménnyel. Nem voltak szakembereink és nehezen mozoghattunk.

Napról-napra jobban éreztük, mennyire eredménytelen az a munka, amelyet végezni akartunk, mert a szakemberek hiánya mellett egész személyzetünket jóformán a katonaszökevények felkutatása foglalta le. Ezalatt bőven volt alkalmuk az érdekelteknek,

hogy a kompromittáló anyagot megsemmisítsék. Legtöbb ilyen írásbeli bizonyíték lehetett a Kultúrliga irattárában, ennek az irattárnak jórészt azonban a kiürítés előtti nap az erdélyi szökevények kihordták az udvarra és elégették. Mi már csak nagyon kevés irathoz juthattunk.

Végre megérkezett a régvárt távirat, jelentve, hogy június 5-én érkezik Jancsó és Ajtay. A pályaudvaron vártam őket s vittem nagy diadallal előre kiutaltatott lakásaikra. Jancsónak saját eddigi szobámat adtam át, egész közel a hivatalhoz, a Strada Mihaileanu 15. szám alatt Russu erdélyi gyógyszerész házában, akinek felesége nagyszebeni szász asszony volt, szolgálói pedig székelyek. Ahogy lepakolózott, mentünk Pallóhoz jelentkezni, aki teljesen rám bízta a szakértők hivatalos elhelyezését és munkájuk segítségét. Rekkenő hőség volt ekkor már Bukarestben. Hivatalunk ablakai délre nyíltak s olyan hőség volt a helyiségekben, hogy közép európai ember alig tudja elképzelni.

A keleteurópai idő úgyis egy órával előbb van a mienktől, a németek azonban még egy órával előbbre vitték nyári időszámítás címén s ezzel elértük azt, hogy legalább délelőtt egy ideig lehetett szellemi munkát végezni a hivatalokban, mert a mi időszámításunk szerint hat órakor kezdtük a hivataloskodást és kilenckor már félbeszakítottuk. Attól kezdve az ebédig rendesen kocsikáztunk Jancsó Benedekkel. Civilember nem használhatott még bérkocsit Bukarestben, mert minden kocsit a katonaság foglalt el. Ezek a kocsik közelről sem hasonlítottak a híres bukaresti „birzsákhöz“, a fekete, gyönyörű orosz lovaktól vont, bársonypárnás hintókhöz. A kiürítéskor a jó lovakat elvitték s csak a legszánalmasabb gebék maradtak nekünk. Az én hivatali kocsim egyik lóva majdnem kétszerakkora volt, mint a másik, a kocsi ülése össze-vissza volt szakadva, de mégis csak fogat volt és lehetett rajta járni.

Ezzel a két felemás lóval poroszkáltunk utcáról-utcára látni-valókat keresve. Kerestük azt a Bukarestet, amelyet még ő ismert a kilencvenes évek elején s nagyon boldog volt, amikor rábukkantunk valami olyan házra, sarokra, melyre vissza tudott emlékezni s amely nem változott azóta.

Ebédre a szegedi kórház étkezőjébe jártunk. Az első csapásra meghódított itt az öregúr mindenkit. Néhány fiatal orvos és gyógyszerész a tilalom ellenére kicsempészte feleségét ápolónői ruhában s az ebédek és vacsorák úri női társaságban vidáman teltek el, utánuk pedig nem hiányzott a zenei élvezet sem.

Ebéd után Jancsó Benedek régi szokása szerint aludt otthon egyet s aztán négy órakor jött a hivatalba, mely hét utánig működött. Nyolckor mentünk vacsorázni s minthogy ez az idő számításunk szerint még csak hat óra volt, vacsora után a szabad ég alatt nappali világításnál olvasgathattuk el a pesti lapokat, melyeket a szegediek tábori posta útján járattak. Azután jött a nap legkellemesebb része, a már enyhébb esti levegőn a gyalogséta összevissza az utcákon, kültelkeken. Éjjelig is elsétálgattunk kettesben és elbeszélgettünk a kerek földön mindenről. Több mint tizenhat esztendeje már elég sűrű érintkezésben voltunk, különösen nyaránként Szovátnán sok mindent hallottam tőle, de szívét igazában csak ezeken a bukaresti sétákon öntötte ki előttem. Elbeszélgetett családjá történetéről, gyermekkoráról, rokonságáról, iskolai éveiről, tanulmányairól, tanári munkájáról, politikai működéséről, feltárta a multat, meghánytuk-vetettük a jelen helyi apró-cseprő problémáin kívül a már harmadik éve tartó háborút, a jelen világpolitikai helyzetét s az elképzelhető jövőt. Nem volt optimista, de ilyen sötét jövőt, mint amilyen bekövetkezett, mégsem mert álmodni.

Ez volt rendes lefolyása napjainknak hivatalban és hivatalon kívül. Rendkívüli eset volt, amikor kedvet kapott ő is a házkutatásokon való részvételhez. Az elmenekült erdélyi izgatók levelezéseit, könyveit vizsgálgattuk át sorra padláson, pincében, sokszor a földből kellett kiásni s a piszkos ládától és poros iratoktól nyakig maszatosak lettünk. Micsoda boldogan vágott zsebre egy-egy kompromittálóbb levelet, mely bizonyítékul szolgált tervezett nagy munkájában a bukaresti kormány és az erdélyiek összeköttetéséről. És milyen nehezen lehetett aztán visszakéregetni tőle, ha a hadbírósnak egy-egy konkrét perben szüksége volt arra az iratra!

A legnagyobb hőségben végre nagyszerű hűvös helyet találtunk a további munkákra, úgy, hogy ebédig dolgozhattunk. A németek hozzájárultak, hogy a közoktatásügyi minisztérium irattárát át vizsgálhassuk. Ezt az irattárat még a megszállás előtt maga a minisztérium átszállíttatta a Casa Scoalelor épületének földalatti helyiségeibe. Magát az épületet a németek hadikórháznak rendezték be. Szekérszámra volt a cementes pincehelyiségekbe lehajigálva a sok százezernyi irat s ezeket rendeztettem néhány önkéntessel. A már oszlopokba felállított anyagot vizsgáltuk át azután hármásban. Ekkorára ugyanis sikerült a magyar kormány és a hadsereg főparancsnokság útján szolgálattételre osztályunkhoz rendeltetni Győrffy István dr., nemzeti múzeumi tisztviselőt. Az önkénteseket rövid

úton szedegette össze a hadsereg főparancsnokság és küldte Bukarestbe távirati kérésünkre. Némelyiket a frontról vagy menetzászlóaljából szedték ki. Intelligens erdélyi oláh tanárok, egyetemi hallgatók voltak, akik csakhamar otthonosan mozogtak a városban és politikai szolgálatokra is lehetett őket alkalmazni.

Sok érdekes anyagot összeszedtünk ezekben a pinchelyiségekben és szállítottunk el hivatalunkba. Nagy baj volt azonban az, hogy tele volt a város az elmenekült oláh kormány kémeivel, különösen asszonyokkal, akik minden lépésünket lesték. Amikor rájöttek, hogy a kultuszminisztérium irattárát vizsgálgatjuk, megkezdtek ellenintézkedéseiket s az épületben elhelyezett kórház német személyzetét rávették az oda beosztott helyi ápolónők útján, hogy ezt a munkát a lehetőségig megzavarják. Hiába zártuk le az ajtókat, a bakák beütötték az ablakot, lemásztak a földalatti helyiségekbe, a már összeszedett iratcsomókat széthányták, otthagytak házikabátjainkat ellopták. Parancsnokunk, Palló százados hetekig járt a különböző német parancsnokságokra, panaszkodott, tiltakozott, Bécsset is fellármázta, de minden hiába volt, a tetteseknek soha nem lehetett nyomára jönni.

A mi hivatalunk közben kezdett lassankint olyan panaszirodaféle is lenni, amelyhez a legelképzelhetlenebb ügyekkel fordult különösen a külvárosi lakosság. Velünk tudtak anyanyelvükön beszélni, mi meghallgattuk panaszait s néha egyet-mást tudtunk is segíteni. Sikerült jóvátenni egyéni igazságtalanságokat, megfékezhetünk egy-egy hatalmaskodó kiskirályt, visszajuttattunk jogtalanul elrekvirált holmikát a földhözragadt szegény családoknak. Lassankint nagyon is szegény kezdett lenni Bukarest népe a hosszú ideig tartó megszállás alatt. Rengeteg családnál a férj maga menekült el, mint katona Moldvába s felesége a gyermekekkel ottmaradt. Keresetük nem volt s amint a nyomor beköszöntött, s ennek folytán az elkeseredés is egyre nőtt Bratianuék ellen, mert az országot ilyen háborúba vitték bele, politikai szolgálatokkal akart mindenki keresni valamit. Hivatalunkban egymást érték az ajánlkozások udvarhölgytől lefelé mindenféle társadalmi osztályig. Mindenki kémkedni akart, mindenki titkokat jött elárulni, s ha véletlenül nem tudott titkokat, hát a színes keleti fantáziával gyártott néhányat, remélvén, hogy valami pénzhez jut általa.

A pátriárkakülséjű Jancsó Benedek természetesen élénk feltűnést keltett, mint egyedüli civil a sok nyüzsgő katona között. Koránál és civilvoltánál fogva ő benne kezdett összpontosulni a

sok ajánlkozó bizalma. Ő hozzá fordultak protekcióért, mert mindenkit békésen és nyugodtan meghallgatott, nem zavarta ki a sok ajánlkozót, hanem feljegyeztette, amiket mondtak. Néhanapján szólt is egy-két szót némelyik érdekében, de általában ő és munkája „külön állam volt az államban“, bele nem szólt volna soha semmiféle katonai működésbe. Csak azt szerette nagyon, ha nyitva maradt szobám ajtaja s hallgathatta a tárgyalásokat, melyeket egy-egy makacs kémjelölttel folytattam. Megállta kacagás nélkül, akármiféle szemmel látható vaskos hazugságokat próbált is elhelyezgetni az illető. Közbenjárást soha semmiféle politikai ügyben nem vállalt, akárhogy hízelegtek is neki ezek az úrhölgyek, csak kijelentette rendületlen nyugalommal, hogy neki semmiféle politikai ügybe nincs beleszólása, ő kizárólag azért jött, hogy a bukaresti nők erkölcsére ügyeljen, nehogy a katonák elcsábítgassák őket. A szép, hófehér öregúr olyan mennyei komolysággal adogatta be ezt a mesét az erkölccsel rendesen hadilábon álló ajánlkozóknak, hogy lassankint messziről elkerülték, nehogy megakadályozza az esetleg létrejöhethető jó viszonyukat a katonasághoz. Volt még olyan kliense is, aki azt kérte, választassa el a férjétől, mert az durva és részeges ember s roppant csodálkozott rajta, hogy még ennyit sem tudnak megtenni a katonák, holott most ők az urak a városban.

Volt az öregúrnak egy saját külön foglya is: *Pap László* vagy *Vazul*, szatmármegyei görögkatholikus napszámos, egy hóbortos hosszú katonaszökevény, aki a semlegesség idején valami kültelki egyesületet szervezett magához hasonló alakokból. Az egyesület célja az volt, hogy Romániát a központi hatalmak elleni háborúra rákényszerítse. Volt vagy huszonöt tagja, akik fáradozásuk fejében időnként egy-egy kis borralalót kaptak hol *Bratianu* kormányügynökeitől, hol a háborús pártnak vezérétől, *Filipescu Miklós* volt hadügyminisztertől. Minthogy mindnyájan magyar alattvalók voltak, a katonai ügyészség nagy dolgot csapott az esetből. A tagok mind elmenekültek, csak az elnök, *Pap László* maradt Bukarestben.

Még a tél folyamán elfogtuk s ott ült a katonai kaszinóból alakított vizsgálati fogházban a többi politikai fogollyal együtt. Ezek nagy részét végre tavasszal internálták a németek Bulgáriába, a nőket pedig a Bukaresttől nem messze fekvő casereai kolostorba. *Pap Lászlóról* azonban kijelentették, hogy bolond, akit nem lehet komolyan venni s átadták az osztrák-magyar hadseregnek. Minthogy féllábára sántított, katonának nem lehetett besorozni, ezért hadtáparancsnokságunk vette kezelésbe. Hivatalosan mint fogoly szere-

pelt, de nappal az udvart separtették vele és a konyhán dolgoztaták. Jancsó a különböző irredenta egyesületek ügyeinek vizsgálata során eljutott igen hamar ehhez az egyesülethez is s amikor megtudta, hogy annak elnöke itt van, sőt hogy hónapok óta kínálgatják a különböző hatóságok egymásnak, azt az óhajtását fejezte ki, hogy szeretne az illetővel beszélni az egyesületről.

Pap Lászlót rögtön beidéztettem s egy fegyveres őr vétív mellett másnap reggelre beszállította kihallgatásra. Ugyancsak írás mellett továbbadtam Jancsó bácsinak, hogy hallgassa ki, foglalkozzék vele, ameddig tetszik. Ettől kezdve Pap László állandó alak lett hivatalunkban. A kihallgatásokat roppant szerette, mert az öregúrtól cigarettát kapott s nem kellett sepergetni és a konyhát mosni. Előbb csak szóbelileg referálgatott, aztán nekiállt emlékiratait összeállítani. Hosszú, meztelen lábait a fél szobán végignyujtva üldögélt egy kis asztalnál a Jancsó szobájában és költött napszámra. Mert amiket összeírt ez a két-három diákiskolát végzett kótyagosfejű ember, az igazán költemény volt. Visszaemlékezéseit a szatmári katolikus gimnázium egyik paptanára elleni támadásokkal kezdte meg, aztán lassankint belemászott a japán-orosz háború politikai kulisszatitkai és az ifjútörök forradalom rejtelméi közé. A hadtápparancsnokság börtöne a város másik végén volt a vasuti állomás mellett, így hát ebédre nem lehetett visszakísértetni. Az őrt elbocsátottam s foglyát ettől kezdve Jancsó bácsi személyesen őrizte. Délben lement vele s pénzt adott, hogy az vegyen valamit egy közeli kis boltban, aztán ráparancsolt, hogy feküdjék le a szőnyegre s aludjék egyet, míg ő visszajön. Pap László hol aludt, hol nem, elbeszélgetett hivatalszolgának kirendelt bakáinkkal, aztán délután folytatta költői munkálkodását, este pedig ráparancsolt szigorú vizsgálóbírája, hogy menjen vissza a börtönbe és írassa alá s reggel hozza el azt az írást, amelyben tanúsítják, hogy csakugyan a börtönben hált.

A vádlott lassankint vérszemet kapott a jó bánásmódtól és elkunyorált egy pár cipőt is Jancsótól, mert igen égette talpát a bukaresti utcakövezet. Az öregúr az étkezőből eszközölt ki neki maradékokat s Pap László lassankint ott is benfentes lett; benfenteségének eredményeképp pedig beállt a húscsempészek közé s a börtön helyett éjszaka a falukra rándult ki húst szállítani. Egy szép nap aztán tekintélyes összegű kölcsönt kért az öregúrtól, hogy üzletet nyisson belőle. Megjegyezte, hogy egyébként is ő már annyira leleplezést írt, hogy honoráriumképen is megkaphatná ezt az össze-

get. Erre aztán dühbejött Jancsó, összeszidta, kikergette s utána kiabált, hogy ha még egyszer be meri tenni oda a lábát, a szolgálkkal dobhatja ki.

Pap László el is ment örökre. Ellenben a hadtápparancsnokság rájött, hogy hiányzik egy fogoly s követelni kezdte rajtam. Végre is úgy oldottuk meg a dolgot, hogy átiratilag értesítettem a hadtápparancsnokságot, hogy Pap Lászlót, miután ügye kivizsgáltatott, egy fogolytranszportba osztva átkísértettük Brassóba a hadbíróshoz. Szerencsére volt is ezek közt egy Pop Gergely nevű katonaszökevény s a hadtápparancsnokság ennek vétívét el is fogadta Pap László helyett. Több fogolyról azonban hallani sem akart azután Jancsó Benedek, akárhogy kecsegtettük is mindenféle érdekes adatokkal.

Bukarestben eddig két lap jelent meg a megszállás alatt, a hivatalos Bukarester Tagblatt és oláh kiadása, a Gazeta Bucurestilor. Mindkettőt reggelenként lelkiismeretesen elolvasta. Nyár felé azonban Stere Constantin egyetemi tanár, a ma is szereplő neves besszarábiai politikus megkapta az engedélyt, hogy Lumina címmel napilapot adhasson ki. Ezt már nem hivatalosan szerkesztették és fordították németből s így jobban is terjedt. Stere akciót kezdett, hogy detronizálják a Hohenzollern-családot és a magyar József főherceget ültessék az oláh trónra. Jancsó Benedek rögtön tiltakozott ez ellen a terv ellen s kifejtette, hogy Stereék egyszerűen úgy akarják létrehozni az összes románok egyesítését, hogy Romániát csatolnák hozzá a monarchiához addig is, míg a monarchia keleti felét szakíthatnák hozzá Romániához. Terjedelmes tanulmányt írt erről a kérdéstről s elég bajunk is lett emiatt, mert voltak olyan politikai körök, melyeknek az eszme nagyon tetszett és rossznéven vették, hogy a Bécsnek kedves megoldást a magyarok el akarják gáncsolni.

Másik nagyobb munkája volt az első nyáron az a hivatalos jelentés, amelyet az eddig átnézett irredenta anyagról készített megfelelő magyarázatokkal. Ezt is továbbítottuk szolgálati úton s Bécsben és Budapesten is nagyon meg voltak vele elégedve. Határozottan hozzájárult a jelentés sikere hivatalunk tekintélyének emeléséhez.

Sajnos, a helyi német körökkel a különben is feszült viszony egyáltalában nem javult, sőt rosszabbodott. Most, hogy nagyobb-számú és megfelelő személyzete volt a hivatalnak, felderítési és rendőri téren kezdtük túlszárnyalni a német rendőrséget, melynek hivatalosan csak egyik osztálya voltunk. Ha eddig csak kelle-

metlenek voltunk nekik, most egyszerre vetélytársak lettünk s nem tudták megbocsátani, hogy egy-két romániai dolgot ők csak Berlinből tudtak meg hivatalosan, ahova Bécsből került a mi jelentésünk alapján. A feszült viszonyon valahogy segíteni kellett és segítettünk is, ha elvi alapon nem lehetett, hát személyin. Volt egy kedves tanítványom, egy Ausztriában előkelő pozícióban lévő százsz, aki már a béke idején erős kapcsolatokba került németországi körökkel. A katonai szolgálattól hivatalból fel volt mentve, de rávettem, hogy jöjjön el úgynevezett Zivilkommissárnek. A gazdasági törzsnél levő polgári szakemberek is ezt a címet viselték és valami egyenruhát is állapítottak meg részükre.

Parancsnokunk, Palló százados aztán kijárta a hadseregfőparancsnokságnál, hogy ezt az urat hozzánk beosszák, s aztán ő vette át az összes kijárásokat és társadalmi kapcsolatok fenntartását a németeknél. Mikor odajött, már volt néhány ismerőse a német tisztikarban s lassankint jóviszonyba került a többivel is. Az ő személyes érintkezése révén nagymértékben csökkentek, sőt időnként egészen meg is szűntek az eddigi súrlódások. Ő honosította meg azt a rendszert, hogy időközönként egy-egy érdekesebb tudomásunkra került hírt egy nappal előbb kéz alatt közölt a német rendőrség vezetőjével, úgy, hogy azok rögtön jelenthették saját munkájuk eredményeként Berlinbe és learathatták érte a dicsőséget. Alkalmazta a németek egy-két politikai ügynökét is, úgy, hogy ezek révén állandóan tájékoztatva voltunk a német rendőrség belső életéről. Így sok mindennek elejét vehettük, ami tájékoztatlanság esetén csak újabb ellentétekre vezethetett volna.

Jancsó Benedek éppen ezekben a napokban, amíg ez az átalakulás tartott, nem volt Bukarestben. Nagy jelentésének elkészítése után kétheti szabadságot kért, hogy hazamenjen egyik leányának esküvőjére. A két hét alatt három levelet írt Budapestről, tájékoztatván bennük a budapesti hangulatról, kérdezősködve a mi munkánk további folyásáról. Maig is azt hiszem, bár soha nem beszélt róla, hogy ezt a szabadságot különösen a Stere-féle perzsonáluniós terv meghiusítására használta fel.

Amikor visszaérkezett és valóságos diadalmenetben vittük be a pályaudvarról, jelentékeny változások várták. Mindenekelőtt nem a szegediekhez jártunk már kosztolni, hanem saját étkezőt állítottunk fel, külön tiszti és altiszti detektívi szobával. Helyiségül egy gyönyörű emeletes villát kaptunk meg a magyar katolikus elemi iskola utcájában, a Strada Scaunéban.

A ház egy Stoicescu nevű liberális nagyságé volt, aki Bratianuék környezetének egy hölgyét vette el s a hozományból igazi nagyúri palotát építtetett díszteremmel és egyéb látványosságokkal. Ebben a díszteremben nyitottuk meg szeptemberben saját külön étkezőnket. Gazdasági melléképületek is bőven voltak s rögtön megkezdtük a disznóólak és baromfiudvar megtöltését is, hogy tartalékunk legyen a jövőre. A beszerzés nem volt éppen könnyű, de a már említett szász bajtárs megérkezte folytán szabadultam a hivatalos ügyek egy részétől s így ráértem az étkezdét berendezni. Igen ügyes segítség akadt egy káplárban, aki a civilben Budapest legelőkelőbb szállójának volt titkára. Ezzel, egy magyar mészárossal s egy-két katonával indultunk neki teherautón a vidéknek.

Nekiindultunk toronyirányában s írásaink szerint katonaszökevényeket kerestünk. Ha egy faluba beérkeztünk, az autó véletlenül rögtön elromlott, mi kiszálltunk, a soffőr a gép alá feküdt és elkezdett kegyetlenül kalapálni. A falu rögtön kigyúlt csudát látni. Természetesen megjelent a puskás öreg német népfölkelő is. Tudomásul vette, hogy katonaszökevényt keresünk, de megnyugtattott, hogy az ő falujában rend van, ott semmiféle idegen nem bújkál. Amíg a tárgyalás és a kalapálás tartott, a mészáros és a káplár meg egyezett egy-két gazdával, hogy estére majd visszajövünk, az autó kívül marad a falun a kertek alatt, ők valami madárhanggal jelt adnak s akkor jöjjenek ki az illetők, akiknek eladni való állatuk van, hogy berakodhassunk. Természetes, rögtöni készfizetésért. Mint-hogy a németek csak rekvirálási bonnal fizettek mindenért, ajánlaltunk viharos helyeslésre talált.

Estig kóboroltunk össze-vissza a nagy pusztán s meglátogattunk néhány ismerős bérlőt, birtokost. A zöldséget, gyümölcsöt és egyéb tilalom alá nem eső dolgot összevásárolgattunk, lőttem egy rakás vadkacsát egy nádasban s aztán estére visszaindultunk.

Jancsó bácsi egyszer velünk tartva megismerkedett így az itteni falusi élettél is, mely egészen más, mint a magyarországi. A paraszt még valóságos rab volt, annak is tekintette magát, a télen felszedett kölcsönöket dolgozta le egész nyáron robotba. kalyibái ágakból vannak fonva és agyaggal betapasztva, a füst ott szivárog ki, ahol lyukat talál. A vatafok (kasznár) elmagyarárgatták ezt a külterjes gazdálkodási módszert, kivezettek egy-egy cserényhez, ahol a juhnyájak legeltek, megmutogatták a faekéket és tövisboronákat, népdalokat énekeltek el a cselédasszonyokkal, hosszú ostorral zavarták el időnként a nyomunkban loholó gyerek- és

kutyahadat. Bementünk egy-egy kalyibába, megszemléltük a primitív berendezést, az egyes népművészeti készítményeket: faragott botokat, guzsalyszárat, sulykot, rikító varrású női kézimunkát, a naív vásári szentképeket a falakon, de igyekeztünk is hamar kifelé a rettenetes szagtól.

A teherautóból azonban ez úton az öregúr úgy kiábrándult mindörökre, hogy amikor ősszel nagyobb hivatalos vidéki útra szálltunk ki Valeni di Munte városkába házkutatást tartani a Neamul Romanesc nyomdájában, ahol közvetlen a háború előtt Cataraut, a debreceni pokolgépes merénylet intézőjét rejtegették, inkább vonaton jött utánunk. Ekkor már javultak valamit a közlekedési állapotok s a vonatokhoz két kocsit csatoltak a helyi polgári utasok részére. Menetjegyet csak ezek fizettek, mert minden katonai személy elszámolásra kiállított lappal utazott, melyet katonai nyiltparancsa alapján írtak meg neki az állomásparancsnokságon. Jancsó jogilag katonai személy lévén, természetesen szintén csak így utazott egy kísérő detektívvel.

Mire megérkezett Valeni di Munteba, már elintéztük az elszállásolás kérdését. Bajorok tartották a városkát megszállva, akikkel az egész háborúban mindig a legjobb viszonyban voltunk. Ha Bukarestben is ők lettek volna a poroszok helyett, bizonyára sokkal könnyebb lett volna a szolgálat. Jancsó véletlenül egy Bukarestből ide telepedett nyugalmazott polgári iskolai tanár házához került. A tanár és felesége tudott németül s az ismerkedés első perceiben kiderült, hogy ez ugyanaz a család, amelynél ő 25 esztendővel ezelőtt lakott első bukaresti tartózkodása alkalmával. Alig lehetett elcsalni egy kis sétára a költői fekvésű hegyi városkában, úgy belemelegedtek a régi emlékek tárgyalásába.

Este a bajorok vacsorát adtak tiszteletünkre a tiszti kaszinóban, óriási magyar-bajor barátkozás folyt majdnem reggelig. A sok fiatal bajor tisztnek rettenetesen imponált, hogy ez a galambősz öreg tudós mindvégig kitartott, sőt a végén asztal alá itta az egész házigazdai társaságot s aztán olyan peckes léptekkel ment haza, mintha most kelt volna fel éppen. Míg hazakísértem, nagy elégtétellel mesélte, hogy egészen felelevenedtek kolozsvári diákemlékei, amikor elég sűrűn feküdt le „másnap“ és híres volt arról, hogy az ital soha meg nem látszott rajta.

Valeni di Munte a szilvaízfőzés központja. Minden kert és minden szomszédos hegyoldal valóságos szilvaerdő s az egész város a szilvaízfőzésből él. Van nem messze a községtől egy a romániai

viszonyok szerint kisebb apácakolostor, ősidőktől ez főzeti és árulja a híres madzsunt, a szilvaízt. Elmentünk oda is látogatóba: jól megtermett, tekintélyes szépasszony fogadott a telep kapujában, a sztarica, a főnökasszony, aztán két apácát mellénk rendelt, hogy mutogassák végig a kolostort s a szilvaifőzési műveletet.

A Valeni di Munte-i kirándulás különben úgy végződött, hogy hazamenet valami baja lett autónknak s a szabadban kellett Ciganesti községtől nem messze tölteni az éjszakát. Az öregúr — vesztére — velünk jött, mert menet a vonattal történt valami kalambás és nem akart újra vonatkázni. Meglehetősen hűvös éjszaka volt s az elkobzott és beszállított irredenta könyveken a hálás sem volt a legkényelmesebb. De azért jókedvvel törődött bele a megmáshíthatatlanba s örömmel vett részt minden későbbi vidéki útban is.

Került ilyen hamar megint egy a Ploesti borvidékre. Az étkezőnek bort és cujkát vettünk a Mizil melletti híres hegyaljáról s egy füst alatt két napig ott is szüreteltünk. A szüret örömein kívül volt mit látnia itt is: kúriaszámba menő úri nyaralók vannak mindenütt a szőlőkben s egynéhányon változatlanul is megmaradtak az 1907. évi parasztforradalom borzalmainak nyomai. Egyikben a falon még rajta voltak a vérfoltok és a szeghelyek, ahova egy bojárt keresztre feszített a parasztság, aztán hegyes szőlőkarókkal addig célozgatva az ajtóból, míg egész teste cafatokba nem ment. Több más nyaralót fel sem építettek, úgy álltak a kormos falak a beszakadt üszkös gerendavégekkel. Egy felgyújtott és romban álló templom belseje burjánnal benőtt magas domb. Itt földeltek el állítólag száznál több kivégzett lázadót, amikor Avarescu és Bratianu levverte a forradalmat és megkezdődött a kíméletlen megtorlás. Itt-ott a szőlők aljában levő gyümölcsös pázsitjából sírkövek állnak ki, rajta négy-öt gyermek neve, akiket a fellázadt parasztság a kútba fojtott.

A szőlők akkor mind gazdátlanul álltak s a vincellérek maguk gazdálkodtak. Amennyi vincellér, mind erdélyi oláh, de akadt köztük aradvidéki magyar ember is. Megható hűséggel vezették ezek a félalfabéták a számadásokat s naplószerű jelentéseket írtak az elvégzett munkákról és egyéb tudnivalókról. Gazdáik Jassyban nyomorogtak, várva a pillanatot, amikor akár különbéke, akár a háború befejezése révén visszakerülhetnek Bukarestbe. Jancsó szeretett volna egy ilyen jelentést elolvasni, de sehogy sem boldogult vele. A teljes árkusok legteteyén kezdődött az írás és végződött a

másik oldal legvégén mindennemű megszólítás, kikezdés, írásjel nélkül. Végre egyik bukaresti detektívnőnk kezébe adta az írást Petrunak, aki hibátlanul úgy felolvasta az egészet, hogy meg is lehetett érteni.

Petru legényem bokszegei oláh volt, akire csak egy-két magyar szó ragadt rá otthon, Bukarestben azonban rohamosan kezdett tanulni magyarul. Hárman voltak ugyanis szolgálatban, mint ordonáncok: Varga József idős pestmegyei, apostagi komoly gazdaember, akiben Jancsó szerint több komolyság volt, mint egész Romániában együttvéve. A másik Oláh Jóska volt, egy máig is működő budapesti cigányprimás és Petru. Varga uram és Oláh Jóska egész idő alatt még csak kísérletet sem tettek soha arra, hogy bármiféle idegen szóval megfertőzzék ajkukat, de azért mindent el tudtak intézni Bukarestben. Eltaláltak mindenüvé, elhoztak mindent, amit kellett és le tudtak szidni mindenkit érdeme szerint. Ezek tanígtatták meg lassankint Petrut magyarul.

Ha már detektívnőről beszéltünk, világosítsuk meg kissé ezt a kérdést is. Hivatalunk munkájának természete hozta magával, hogy különösen nőekkel kellett dolgozni. A legkülönbözőbb társadalmi rétegekből voltak részben állandó, részben időszakos alkalmazottaink, akik révén tudtunk meg mindent, ami a városban és az országban történt. Választék bőven volt, mert mindenki ilyen munkára vágyott. Természetesen tekintélyes részük a mi ügyeinket akarta kikémleni s ezért jelentkezett. Mások csak Moldvába akartak eljutni családjukhoz s ezért szerettek volna utazási és határátlépési igazolványt kapni. Hivatalosan háborús állapot volt ugyan még decemberig Romániával, de a gyakorlatban megvolt az a fegyverszünet, melyet formailag csak december elején kötöttek meg. Éppen ezért kivételesen kaptak egyesek kiutazási engedélyt Moldvába. Marasestiig mehettek vonattal s onnan aztán gyalog átkelhettek a semleges zónán.

Egyes megbízhatóbb hölgyet nagyon is érdemes rendszeresen foglalkoztatni és foglalkoztattunk is néhányat a társaságbeli úri nők közül, hogy a „Mária királyné gárdájának“ terveiről és viselt dolgairól tájékozódhassunk. Ez a gárda nőkből állott, egyfelől katonai kémkedést folytatott ellenünk, másfelől a megszállókat igyekezett demoralizálni. Rendes üléseken jelölték ki, hogy melyik szép nő környékezze meg ezt vagy azt a tisztet, akit Romániába helyeztek. Még a felterjesztéseket is tudták, hogy milyen fontosabb pozícióra ki fog a megszállt Romániába jönni s előre érdeklődtek

az illető szokásai és természete felől, hogy annak megfelelő barát-
nőt delegáljanak részére. A demoralizálás művelete kiterjedt a
legutolsó bakáig is, úgyhogy az első hónapokban már a legdrágóbb
rendszabályokat kellett alkalmazni, hogy a katonaságot ezektől a
vállalkozóbb bukaresti nőktől meg lehessen menteni. Márciusban
már nyolcezernél több katona lett szolgálatképtelen a nőktől kapott
betegségek miatt.

A „Mária királyné gárdája“ dolgozott ellenünk és mi dolgoz-
tunk ellene. Ilyen női munkatársak révén tudtuk meg, hogy az
egész kémkedés központi vezetését és irányítását Bogdan tábornok
intézi, aki állítólag törött lábbal fekszik Bulvardul Dacia-beli laká-
sán. A rendőrség nagyhamar internálta is aztán egy kórházba.
Utána a vezetést Bratianu Vintila akkori hadügyminiszter felesége
vette át. Ezt is lelepleztük s a németek aztán internáltatták a pasereai
kolostorba. Természetesen rögtön akadt pótlás a helyére s ezeknek
a különböző pótlásoknak és munkabeosztásnak kinyomozása volt
főfeladata a szolgálatunkban álló hölgyeknek. A tulajdonképeni
„dolgozók“ természetesen semmi látható ismeretségben nem voltak
velünk s roppant ritka és nagyon sürgős ügy volt az, amely miatt
valamelyik éjjel személyesen találkoztunk. Az érintkezés fenntar-
tására tehát társadalmi életet kellett élni: estélyeket rendeztünk,
estélyekre jártunk el, a nyári színházakat, cukrászdákat látogattuk,
hogy egy-egy észrevétlen szóval utasításokat lehessen adni munka-
társainknak. Voltak természetesen olyan alkalmazottaink is, akik-
nek mindig kéznél kellett lenni, akik csak az utasításokat és jelen-
téteket közvetítették, ezek bejáratosak voltak a hivatalba, étkezőbe
és magánlakásainkba.

Ezekkel csakhamar igen jó ismeretségbe keveredett Jancsó
Benedek is, még nyári budapesti útja előtt. Selymet akart ugyanis
hazavinni családjának, mert az itteni kereskedőknél dugaszban ren-
geteg háborúelőtti mindenféle áru megmaradt, olyan, amit Buda-
pesten már semmi áron sem lehetett kapni, itt pedig aránylag olcsó
volt. Selymekhez és egyéb divatcikkhez természetesen egyfor-
mán nem értettünk s így az öregúr kénytelen volt detektívünk
szakértelmét és kalauzolását venni igénybe, mint ahogy tettük mi
többiek is. A jó viszony aztán mindenféle estélyeken és kiránduláso-
kon állandósult. Jancsó Benedeknek sejtelve sem volt arról, hogy
ezeknek a barátságos ismerősöknek valami politikai szerepük is
van s legfennebb azon bámult néha, hogy legélénkebb társalgás
közben felugrik egyik-másik és köszönés nélkül szalad esze nélkül.

Sohasem vette észre, hogy ilyenkor egy-egy rövid eldörmögött mondatban utasítást kapott az illető.

Azt is furcsállotta eleinte, hogy hajnaltájban megverte ablakát valamelyik asszony, érdeklődni, nincs-e ott nála valamelyik tiszt, akit lakásán nem talált. Később beleszokott ebbe is, lemondóan legyintett, hogy rendetlen népség ez az egész bukaresti társadalom. Éjszaka csatangolnak az asszonyok az utcákon, kockáztatva azt, hogy az őrző kényszer munkára viszi őket. Azt tudta ugyanis, hogy kilenc órán túl katonai igazolvány nélkül senkisép járhat az utcán, mert bekísérik. Ebben sem ismert tréfát a német rendőrség s különösen eleinte mindennapi látvány volt, amint a fegyveres népfelkelők hosszú sor átkozódó asszonyt kísérték ki hajnalban a kültelkekre kerti munkára. Minden üres telket felásattak és kerti művelés alá fogtak s erre a dologra ingyenes munkaerőül vitték el mindazokat, akik engedély nélkül este az utcákon jártak. Nyár közepére már enyhült a tilalom, mert megnyíltak a nyári színházak s ezek jegyének visszamaradó részei igazolványul szolgált az előadás bevégzése után félóráig az utcánjárásra.

Még korá ősszel új beosztottat kaptunk *Telescu* György dr., népfelkelő százados személyében. Az egykori aradi görög katolikus pap fia volt, apját ismerte jól Jancsó és rokonszenves fiát is nagy örömmel fogadta. Hiszen Aradról jött, onnan, ahol ő ifjúkorának hét szép esztendejét töltötte, ahol írói és publicistai hírnevét megalapozta. *Telescu* átvette az étkező vezetését és olyan mintaszerű üzemeltetést rendezett be, hogy csakhamar híres lett étkezőnk az egész városban. Baka-szakács helyett egyik oláh miniszter híres székely szakácsnője, Ágnes néni vette át a konyhán a parancsnokságot és olyan kosztot produkált, hogy a többi étkezők tagjai a legkülönbözőbb protekciókat vették igénybe, csak fogadjuk be őket magunkhoz, majd ők kijárják a beutaltatást. Hozzánk költözött az egész magyar misszió kosztra, a magyar tábori újság szerkesztősége, az útlevélhivatal magyar tisztikara, saját állományunkon és az alkalmi vendégeken kívül. Tipikus magyar hely lett ez az étkező, ahol természetesen vég nélküli politikai viták folytak. Jancsó Benedek felsőbb-séges nyugalommal hallgatta ezt a sok hiábavaló beszédet, az ifjú zászlósok és főhadnagyok politikai nézeteinek kifejtését, de mint megjegyezte, ebből is sokat lehet tanulni, mint a világon mindenből.

Az őszi kellemesebb enyhe időkben újra nagy buzgalommal folytattuk a sétákat. Különösen szerette, ha a külvárosokban vígan játszó gyerekhadra bukkantunk. Alig lehetett elcsalni, ha valahol

némi alaposabb gyerekverekedést láthattunk. Ilyenkor aztán eseteiket mesélt saját gyerekkorából és alaposan elmondta véleményét a vaskalapos tanárokról, akik okkal, ok nélkül, mindig fegyvelmeznék a gyermeket, hogy az ne legyen igazi gyerek, ne élvezze ki gyerekkorát. Hogy ő alaposan kiélvezte annak idején, azt nemcsak elbeszéléseiből tudtam, hanem olvastam egy még 1891-ben megjelent könyvében, ahol visszaemlékezett Jancsó a gyerekevek örömeire.

Velünk igen jó viszonyban volt, a szegediek közt is nagyszerűen érezte magát, ellenben annál lesújtóbb véleménye volt a tisztelt hadvezetőségről és annak bukaresti delegátusáról, egy osztrák ezredesről, aki közben tábornokká is lépett elő. Igaz, hogy ez sem állhatta hivatalunkat, melyet általában civilbagázsok gyülekezetének és speciális magyar helynek tekintett. Különösen sok dolga nem lehetett, mert főfoglalkozása az volt, hogy hol gyalog, hol kocsiról az utcán leste az osztrák-magyar hadsereg tagjait, hogy előírás szerint öltözködnek-e. A pokoli nyári melegben azt hoztuk be, hogy kigomboltuk a kabát felső gombjait és a kabát alá kötöttük a derékszíjját. Erre a rendetlenségre haragudott legjobban. Ha valakit így öltözve látott, kocsijából is kiugrott és üldözőbe vette.

Karácsonykor előléptetésre terjesztettük fel az önkénteseket. Különösen egyikük olyan kockázatos feladatokat oldott meg, hogy szerettem volna legfőbb vágyát teljesíttetni: hogy kadétörmester lehessen és hosszú karddal mehessen haza szabadságra. Soha még ilyen szívhez szóló felterjesztést meg nem írtunk. Az eredmény az lett, hogy az eddig tiszteletbeli szakaszvezető valóságos tizedes, illetőleg valóságos tiszteletbeli tizedes és valóságos őrzető önkénteseket személyválogatás nélkül előléptette a tábornok valóságos szakaszvezetőkné, illetőleg valóságos tizedeseknek, tehát külső megjelenésükben semmi nem változott, ellenben hivatalunk kapott egy hatalmas orrot, hogy mindenféle extra-kívánságokkal ne álljon elő.

Olyan szívből tudott Jancsó Benedek ezeken az osztrák felsőbb bölcseségeken mulatni!

A sétákon sűrűn emlegette családját. Látszott, fáj neki, hogy nem mehetett haza másik leányának esküvőjére, mert újabb szabadságot kérni nem akart, mi pedig a hosszú út fáradalmaira való tekintettel nem biztattuk. Elemlegette, hogy nagyon szép ez a bukaresti élet, nagyon érdekes s itt tartózkodása folyamán máris hihetetlenül sok újat tanult, legjobb azonban mégis otthon, akinek olyan családi otthona van, mint neki.

— Soha eléggé hálás nem lehetek feleségemnek — mondogatta többször is —, hogy távoltartotta tőlem az élet realitásait. Soha semmi kicsinyes dologgal nem zaklat, a ház minden ügyét, a gyermekek minden dolgát elintézte ő maga s én egész életemet gond nélkül szentelhettem a munkának.

Gyermekeit is roppant szerette és büszke volt rájuk. Még 1885-ben Aradon járt két híres francia: *Lesseps* és *Francois Coppée*, a költő. A Kölcsey-Egyesület ünnepélyt rendezett tiszteletükre s egy franciául tudó kisgyerekkel a vendégek elbeszélgettek. Akkor már elhatározta, hogy addigi és azután születendő gyermekeit mind megtaníttatja franciául, még pedig francia környezetben, hogy beszédben is élvezni tudják ezt a világnyelvet, nem csak könyvekből. Míg kicsinyek voltak, németül taníttatta őket erdélyi szász helyeken, ahol iskoláikat végezték s sorra kiküldte őket hosszabb franciaországi tartózkodásra, hogy tökéletesítsék kisgyermek koruk óta magánórákon szerzett tudásukat. A francia nyelv eme családi kultuszának volt valami hagyománya is, mert hiszen a gyermekek anyai nagyanyja a francia *Marchand* bárónő volt.

Eljött a téli s a német őrség fokozott buzgalommal vizsgálta a járdákat. Bukarestben soha senki arról még nem hallott, hogy az utcákat és járdákat seperni kell s télen fel kell kaparni a havat, hamuval vagy fűrészpórral felhinteni a járdát. Ezt a nyugati találmányt a németek honosították meg a megszállás alatt egyéb más köztisztasági intézkedéssel együtt is. Talán ez esett legkeservesebben a megszállt Románia népének. Nem vették komolyan a rendeletet, ahhoz lévén szokva, hogy a romániai hatóságok semmi rendelkezése nem komoly. A németek azonban rögtön 15.000 lei bírságot róttak ki azokra a családokra, ahol a kiszabott határidőn belül nem állították fel az illemhelyet, a járda nemseprése miatt az őrség azon melegében fegyverrel vezényelte ki az illető ház apraját-nagyját személyválogatás nélkül és sepertetett bojárnékkal, egyetemi tanárokkal, cselédekkel. A második télen már nem is volt baj, mert esze nélkül tisztogatta mindenkinek a járdát. Az élet már nagyjában normális volt egyéb viszonylatokban is, csak éppen dohányárulás nem volt. A dohánygyárak kizárólag a katonaság részére dolgoztak, a polgári lakosság csak kéz alatt jutott efféléhez.

Mozik nyitlak meg, majd két színház is és Budapestről is lejött valami kabarétársulat. Mindenféle előadás cenzuráját a mi hivatalunkra bízták „osztrák-magyar szempontból.“ Ez is sok munkatöbbletet okozott a kényszerű szórakozás mellett. Aztán

jött a fegyverszünet Romániával, utána a Moldvába elhurcolt osztrák és magyar állampolgárok, az úgynevezett túszok hazaszállítása. Közvetlen karácsony előtt érkezett meg napi egy-egy vonat a hihetetlenül lerongyolódott, elbetegesedett túszokkal: asszonyok, gyermekek, papok, öreg emberek, akiket jórészt az erdélyi betörés alkalmával hurcoltak el a megszállt határterületről. Erdélyből már tömegesen kaptuk a könyörgő leveleket a hozzátartozóktól, hogy állapítsuk meg az ő hozzátartozóik jönnek-e a transzportokkal. Mert az elhurcoltaknak csak kisebb része jöhetett meg, a többi tömegsírba került odaát Moldvában, ahol fűtetlen barakkokban s jóformán élelmezés nélkül húzták keresztül az előző telet. Rettenetes, szívfacsaró látvány volt a túszok hazaérkezése. A németek vették át őket a határon és irányították a különböző városokban felállított vesztegzárállomásokra, hogy be ne hurcoljanak valami betegséget. Az első transzport Bukarestbe érkezett s felében az út- és hidépítési szakiskola helyiségében, másik felében a Colentina-külvárosban egy üresen álló gyárépületben helyeztük el őket.

A mi hivatalunknak kellett összeírni külön nyomtatványlapokra az érkezetteket, felvenni pontos személyi adataikat és kikérdezni őket katonai és rendőri szempontból. Kora reggeltől késő estig tartott nap-nap után ez a munka. Jancsó Benedek ragaszkodott hozzá, hogy ő is résztvesz benne s egész nap lelkiismeretesen állította ki az íveket s végtelen türelemmel igyekezett kibogozgatni olyan rejtvényeket, hogy melyik a vezeték- és melyik a keresztnéve Alter Spatzierer, Leiser Spatzierer, Hirsch Mayer, Szin Wolf stb. bukovinai zsidóknak. Ebben a transzportban voltak az elhurcolt papok is s Jancsó mély meghatódottsággal ölelkezett össze régi barátjával, Meissel József brassói apátplébánossal, aki mellre leboruló hatalmas szürke szakállal és csonttá-bőrré fogyva érkezett meg.

Órült hajszával ment ez a munka, mert kétnapos időközökben érkeztek az újabb szállítmányok Ploestire, Pitestire, Craiovára és Slatinára. A kemény téli hidegben utaztunk városról-városra az összeírást és kihallgatásokat végezni. Ploestiben kiütéses tifusz- és feketehimlő-megbetegedés volt s erre az egyetlen helyre nem juthatott be Jancsó Benedek, mint ahogy az önkéntesek közül is csak egyetlen egyet vittem magammal. A többi városban azonban reggeltől estig egyforma buzgalommal dolgozott, éjszaka pedig a városokkal ismerkedtünk. Pitestiben egy magyar iparoscsaládnál ünnepeltük meg a karácsonyestét vidám zene- és énekszóval. Itt találkozott

először úri moldvai csángónővel. A szép háziasszony volt ez, aki olvasott is ugyan magyarul, beszélni azonban teljes mértékben most is az otthoni sajtóságos selypítő nyelvjárást beszélte. Újév elmúlt, mire újabb tapasztalatokkal terhelve visszaérkeztünk a fárasztó körútról, de a magyar belügyminisztériumtól a kihallgatásokon való részvétel céljából beosztott határrendőrségi kiküldöttek még ott maradtak, míg az összes kihallgatási jegyzőkönyvek el nem készültek és a transzportokat Erdélybe mind útnak nem indítottuk.

A sors gondoskodott róla, hogy újabb rendkívüli munka következék. Küszöbön álltak a Romániával kötendő különbékére szóló tárgyalások, tőlünk a hadsereg főparancsnokság napi jelentéseket kívánt a hangulatról, a várható feltételekről s egyáltalában impresszióinkról, hogy németek, bolgárok, törökök hogy fognak viselkedni ezeken a tárgyalásokon és mi várható az oláh delegátusok részéről. Ekkor már kirendeltségeink voltak szerteszét a megszállt területen s az ezekkel való érintkezés fenntartása, beküldött jelentéseik feldolgozása szintén újabb munkákat adott. Bizalmi embereink sűrűn jártak Jassyba és referáltak az ottani készülődésekről, hogy miféle instrukciók várhatók az oláh kormány részéről delegátusai számára. A munkába bevontuk Jancsó Benedeket is, akinek roppant politikai tudására ugyancsak szükségünk volt a sokirányú új megbízás teljesítésénél. Étkezőnk különösen mozgalmas volt ebben az időben. Megfordult itt mindenki, aki politikai misszióval jött Bécsből és igyekezett találkozásokra megszállt területi vagy moldvai oláh politikusokkal. Sokáig bizonytalan volt, hogy a Hohenzollern-dinasztia megmarad-e a trónon. A németek mindenáron meneszteni akarták, Károly király azonban ragaszkodott hozzá, hogy Ferdinánd és családja a trónon maradjon, végül az ő álláspontja győzött. Ferdinánd király személyesen jött el a frontig; hogy találkozzék titokban és bizalmasan *Randa* ezredessel, Károly király kiküldött bizalmi emberével.

Túlfűtött, izgatott politikai légkör volt megint Bukarestben s úgyszólván figyelembe sem vette senki a mi hivatalunkat, kivéve azt a nagyjelentőségű fordulatot, hogy az orosz forradalom győzelme milyen változásokat hozott Moldvába. Az ott segítségül levő orosz katonai alakulatok fellázadtak és rabolva vonultak vissza hazájukba. Komoly összeütközések is voltak az orosz és oláh csapatok között s ha a fegyverszünet nem lett volna, a mi haderőnk könnyen megszállhatta volna egész Moldvát. Jelentéseinkben ismételten rámutatunk erre, végre azonban nagyon is erősen leintettek miatta. Könnyű

volt kitalálni, hogy akik Ferdinánd trónját féltették, *azok* nem akarták megszállni Románia még független maradt területeit. Az orosz csapatok kivonulása után a román hadsereg betört Besszarábiába, először pacifikálás címén, aztán amikor megszállta ezt a tartományt, mely független köztársaságnak kiáltotta ki magát, az oláh parancsnok Kisenevben körülvette katonasággal az ülésező országgyűlést, melyben a lakosság számaránya szerint helyet foglalt minden nemzetiség delegációja s addig nem engedte szét a gyűlést, míg két nap két éjjel tartó terrorizálás után ki nem mondta az országgyűlés a Romániával való uniót. Az uniót megfelelő komoly feltételek után mondták ki, amikből aztán Románia máig sem teljesített semmit.

A különbéketárgyalások végre megkezdődtek Bufteában, Stirbey hercegnek Bukaresthez közeleső egyik vidéki kastélyában. A magyar kormány *Szterényi* József bárót küldte le fődelegátusnak több szakemberrel együtt. *Szterényi* rögtön fogadta *Jancsó Benedeket*, aki részletesen referált neki a helyzetről, a hangulatról. *Jancsó* ekkorra már pontosan kidolgozott jelentést készített a moldvai határmenti csángók elhelyezkedéséről és arról a területről, amelyet Magyarország kellene határkiigazítás címén csatolni. *Czernin* gróf azonban, aki a nagyobb tekintély kedvéért, mint kinevezett tábornok jelent meg a közös külügyi képviselő részéről és a hadsereg-főparancsnokság stratégiai okokból egészen más kívánságokkal állt elő. Bukovina határában követeltek nagyobb területi lekerekítést tiszta oláh lakossággal. Aztán lenn a Lotru völgyénél jutott volna egy darab új terület Magyarországnak. Itt a nagyszebeni szászoknak voltak nagy érdekeik s minthogy *Arz* báró ekkor már Bécsbe került, könnyű kitalálni, ki pártolta ezt a kívánságot. Határkiigazítás lett volna Orsova mellett is, azonkívül a turnu—severini hajógyári szigetet bérletképen megkapta volna hosszú időre a monarchia katonai kincstára.

Messzire vezetne azoknak a különböző politikai kívánságoknak ismertetése, melyekre vonatkozólag *Jancsó Benedek* mind külön emlékiratokat dolgozott ki. Sokkal komolyabb vívmányok lettek volna ezek, mint az a bizonyos határkiigazítás, mely csak újabb idegen lakosságot csatolt volna az országhoz. Lázás, éjjel-nappali munkában teltek ezek a napok s roppant hasznát vettük annak a szépen megnőtt szakkönyvtárnak, mely a házkutatások eredményéből gyűlt össze. Ami hiányzott belőle, térítvényre vettük kölcsön a bukaresti román akadémiától.

A magyar kívánságokat azonban szokás szerint csak jelentéktelen részletkérdésként kezelték, ellenben keresztülerőszakoltak a németek egy olyan pontot a különbékében, mely közvetlen okozója lett a nemsokára bekövetkező összeomlásnak. Nem adták oda Dobrudzsát a bolgároknak, hanem a négy központi hatalom közös kormányszata alá helyezendő kondominiumot csináltak belőle. Különösebben szoros összeköttetésünk nem volt a bolgárokkal, de a felületes érintkezés alapján is sürgősen jelentgettük Bécsbe, hogy *a bolgárok ezt az intézkedést soha meg nem bocsátják és nagyon végzetes hatással lehet a háború további folyamán.* Jelentéseink eredményt nem értek el, a bolgárok pedig a végtelenig elkeseredve ettől kezdve csak tessék-lássékból vettek részt a háborúban s szeptemberben fel is lázadtak és megnyitották a Szaloniki felől előnyomuló francia-angol-görög seregeknek a frontot.

A tárgyalások befejeződtek, a békeszerződés szövege elkészült s aláírták. Határozmányai értelmében mindenekelőtt elvonulhattak Moldvából azok a politikusok, akik külföldre kíváncsoztak és köteles volt távozni a francia misszió. Az utóbbiak tisztjei alighanem ottmaradtak azonban, mert a megszállt területen keresztül csak ártatlan breton matrózok vonultak el azzal a szállítmánnyal, melyet Marasestiben a fronton átvettünk és a svájci határig, Buchsig kísértünk. Ezzel a vonattal ment Take Jonescu, a lemondott kormány helyettes miniszterelnöke, *Titulescu*, aki akkor még csak kis ügyvéd és Take Jonescu irodájának vezetője volt s nagyon sokan a másodrendűek közül. Az erdélyi szőkevényekből senki sem mert a megszállt területen át távozni. Végnélküli politizálások folytak a vonaton s különösen Titulescu tűnt fel roppant svádájával. Jancsó Benedek csak Bukarestig jött ezzel a vonattal, de távozásakor megjegyezte, hogy meglátjuk, ebből a furcsa eunuchképű emberből még valami miniszter lesz.

A bukaresti béke következményei alaposan megváltoztatták azután a helyzetet a megszállt területen. A béke egyik pontja szerint hazajöhettek azok a katonák, akik ezen a területen honosak s általában a menekült polgári lakosság is. Végtelen sorban jöttek vissza a menekülők, Bukarest újra megtelt néppel és sorra kellett kiüríteni a katonai célokra igénybevett lakásokat. Hivatalunk is összébb szorult, osztályunk eddigi külön épületéből visszaköltöztünk az egészségügyi felügyelőség házába, ahol koncentráldott az egész hivatalunk, de a földszinten német rendőrségi osztály is volt. A társadalmi érintkezések nagyon megritkultak, mert most már féltek

velünk érintkezni az eddig jóbarátságot tartó családok. A hazatért katonák mellett állandó tüntetések folytak, úgy, hogy a németek végre eltiltották az oláh hadsereg egyenruhájának viselését. Erre egy-egy fiatal tartalékos tiszt tüntetésből csak azértis egyenruhában jelent meg az utcán, hogy olcsó mártiriumhoz jusson, amikor a rendőrség bekíséri s ezzel is izgatni lehessen a lakosságot. De megérkeztek a kommunista ügynökök is, akik napról-napra újabb német és oláh párhuzamos nyelvű röpcédulákat dobáltak be az udvarokra, sőt ragasztgattak ki. Eredménytelen hajsza folyt éjjel-nappal utánuk. Sejtettük, hogy nem igazi kommunisták, hanem Bratianuék ügynökei, akik nem is annyira az oláh polgári lakosságot, hanem a német megszálló sereg legénységét igyekeztek lázítani. Egy kis külvárosi nyomdát tudtunk mindössze lefoglalni, amelyben ilyen nyomtatványok készültek, de a megrendelőket nem lehetett ki nyomozni. Nehezebb volt már az élelembeszerzés is, mert a felduzzadt lakosság maga is többet fogyasztott azonkívül a Moldvából érkezett leszereltek megakadályozták, hogy a megszálló katonaság részére bármit is eladjanak a falusiak. Állandó küzdelem volt a pénzért, mert most már nem akarta senki elvenni a németek által kibocsátott román pénzt, mely eddig akadálytalanul forgott közkezen.

Legnagyobb baj volt, hogy tudtuk, nem sokáig tart már az a megszállás, mert láttuk, hogy elvesztettük a háborút. Amerika beavatkozása ellenünk döntötte el s most már csak idő kérdése az összeomlás. Ezt titkolgattuk Jancsó Benedek előtt, hogy legalább az ő lelke ne szenvedjen miatta. Némi szórakozásul meghívtam Brailába, ahol az oláh hadifogságból kiengedett katonáinkat vettük át. Ezeket is jegyzőkönyvezni kellett, kihallgatni, éppen úgy, mint decemberben a volt polgári foglyokat. Braila egyik legjelentékenyebb és legérdekesebb városa Romániának, itt még nagyon megmaradt az a görög jelleg, melyet Bukarestről mesterségesen lekoptattak. A városban görög napilap jelent meg, a templomokban görögnyelvű volt az istentisztelet, az utcákon jórészt csak görög szót hallottunk mindenfelé. Az állomásparancsnokság magyar tisztí étkezőjében néhány kellemes napot töltöttünk. Az étkező vezetője Bárány Nándor tartalékos zászlós, egy meglettkorú budapesti tanár, gyönyörűen tárogatózgatott esténként.

Bukarestben egyre-másra kaptunk vendégeket, de nem magyar tudósokat, mint tavaly, amikor különösen *Szádeczky-Kardoss* Lajos dr., történettudós, Jancsó régi barátja töltött hosszabb időt

körünkben s résztvett az egyes minisztériumok irattáiraiban végzett kutatásainkban is. Most a hadseregfőparancsnokság különböző magasabb tisztjei jöttek le megbeszélésekre. A megbeszélések hivatali szempontból nemigen voltak szükségesebbek, mint tavaly, amikor a kezdet nehézségei közt nagyon is jól jött volna ez a bécsi támogatás. Hogy miért volt ez a sűrű vendégjárás, azt csak nyár derekán tudtuk meg, amikor Bécsben a hadügyminisztériumban tartandó értekezletre minket is feltáviratoztak. Parancsnokunk, Jancsó, a zász osztályvezető és én mentünk el s Telescu kapitány alaposan felcsomagolt az útra. Bécsben egyik legnagyobb körúti szállóban helyeztek el s amikor reggelire csak üres teát tudtak adni cukor nélkül, alaposan nekiláttunk falatozni a tarisznyából. A főpincér, egy jól megtermett idősebb úr, falatozásunkat látva, zavarodott arccal kért meg bennünket arra, hogy a lehámozott kenyérhéjat ne dobjuk el, hanem adjuk oda neki. Családját ugyanis kenyérrrel sem tudja ellátni. A vezérkari főnök helyettese az értekezleten szacharinos fagylalttal vendégelte meg a jelenlevőket, szomorúan mentegetvén magát, hogy semmi más tízórait nem tud adni. Ebédelni megint a tarisznyából kellett.

Hát ezért látogattak most olyan sűrűn bennünket a nagyfejűek Bukarestben, mert jól felszerelt étkezőnkől Telescu ilyenkor minden látogatónak adott egy kis zsák lisztet, borsót, paszulyt, zsírt, sajtot, sonkát, kolbászt stb.

Az események gyorsan követték egymást. Bécsből visszatérve, néhány napot Budapesten töltöttünk a szabadoktatási tanács hivatali helyiségében, mert a Jancsó-család Szóvátán nyaralt, az én családom a Szepességben s kulcs hiányában nem tudtunk hazamenni. Bukarestben dühöngött a spanyolnátha, behurcolták a tifuszt is s folytonosan oltogattak bennünket: hol kolera, hol tifusz, hol himlő ellen. A monarchia tisztikara egyre jobban pártokra szakadt: a csehek nyíltan elhelyezkedést kerestek már az oláh közgazdasági életben és mindenféle vállalkozásokat készítettek elő hivatali dolguk végzése helyett. A Colentina-folyó is kiszáradt a nagy hőségtől úgy, hogy fürdeni sem járhattunk oda.

Az utcákon nem volt már élvezet sétálni, mert a tömeg egyre leplezetlenebbül mutatta ellenszenvét. Inkább a környező falukba kocsikáztunk ki, így a passereai kolostort néztük meg, majd Bufteára, Baneasára, a copaceniei királyi nyaralóra stb. mentünk el. Észrevétlenül eljött az ősz s két vagónba berakodva Bécsbe küldtük a házkutatásokon összeszedett kompromittáló könyv- és

iratanyagot, Jancsó szemefényét. Lázasan dolgozott, hogy a becsomagolás előtt még átnézhesen mindent. Kijártunk a Dimbovica partjára, a megyeház mögötti hídhöz, ahol a parton és a hídon sátrakban árulnak az antikváriusok. Itt is igen sok használható könyvet vásárolgattunk össze. A gyűjtemények ládába rakása lassan ment, mert hetekig készítették ezeket a ládákat. Végre egyik vagonát útnak indítottuk s ez el is jutott Bécsbe, ahol az azóta lebontott Heumarktkaszárnya nagytermében helyezték el. A másik csomagolásával foglalkoztunk, amikor bombaként csapott be egy távirat: jelentette, hogy Bulgáriában forradalom ütött ki s a bolgár katonaság megnyitotta a frontot a Szalonikiból jövő angol-francia hadoszlopnak. Most már nem lehetett titkolózni, kénytelen voltam Jancsó Benedeket is tájékoztatni, hogy minden elveszett s bukaresti tartózkodásunk ideje nagyon rövidre szabható. Másnap megérkezett egyik leghasználhatóbb, feltétlenül megbízható emberünk Jassyból s hozta *Románia és az antant 1916 augusztusában kötött titkos szerződésének szövegét, mely Keletmagyarországot pontosan megállapított új határ mellett Romániának ígéri oda. Elhozta Lansing amerikai külügyi államtitkár táviratának szövegét is: az Egyesült Államok kormánya 1918 szeptember 13-án hozzájárult ehhez a szerződéshez.*

A két iratot sürgősen sokszorosítottuk, aztán hosszas haditanács után megállapodtunk, hogy Jancsó Benedek utazzék véglegesen vissza Budapestre s a magyar kormánynál és Tisza Istvánnál mutassa be ezeket az iratokat, hátha tudnak még valamit segíteni. Írtunk rögtön kibontakozási javaslatot is: visszavonni az összes magyar katonaságot a magyar határokra, Erdélyben pedig induljanak meg a tárgyalások, hogy az egykori magyar-székely-szász unió jöjjön létre, kibővülve az oláh nemzettel s ez a terület akármiféle formában kapjon autonómiát Wilson önrendelkezési elvére hivatkozva!

Jancsót meghatottan kísértük ki az állomásra, reggel azonban rémhír verte fel hivatalunkat, hogy ez a vonat kisiklott s a két első kocsi teljesen elpusztult. Jancsó a legelső kocsiban, a hálókocsiban indult el s most csak azt kellett megállapítani, hogy Pitestin innen vagy túl történt-e a szerencsétlenség; Pitestinél ugyanis megfordul az egész vonat az állomásról kiindulva úgy, hogy a legelső kocsi leghátul kerül. Szívszorogva táviratoztattunk, telefonáltunk újabb értesítésekért. Végre megkönnyebbülhettünk: craiovai kirendeltségünk telefonált, hogy hozzájuk közel történt a szerencsétlenség, tehát Pitestin túl, ők előzetes értesítésünkre úgyis kimentek

az állomásra elbúcsúzni az ősz tudóstól, aki a Bukaresttől Budapestig kísérőül adott detektívvel gyalog be is érkezett oda mindenféle sérülés nélkül. A hálókocsi leghátul volt s csak alapos megrázkódást szenvedett.

Budapestről néhány nap múlva a belügyminisztérium Hughesgépén értesített, hogy hiábavaló minden fáradsága, nem tud senkit felrázni, *sem a kormány, sem a pártvezérek nem akarják hitelesnek elfogadni a Magyarország felosztására kötött szerződést s az ajánlott megoldásról tudni sem akarnak. Most is ott tartanak, ahol 1892-ben — jegyezte meg!*

Most, hogy eltávozott, örült sietséggel ládába dobáltuk szakönyvtárunkat és a becsesebb iratokat, melyekhez eddig nyúlni sem engedett s aztán útnak indítottuk ezt is. Bécsbe már nem érkezett meg, mert addig kapcsolgatták ide-oda a vagónt, míg bekövetkezett a forradalom. Az anyagot azután beszállítottuk a szabadoktatási tanács lépcsőházába, majd onnan a kommunisták felvitték a Várba. Az oláh megszállás alatt aztán a megszállók újra bevagonozták és visszaszállították. Valahol azonban elveszhetett az úton, mert még az idén is találtunk egy újsághírt egyik bukaresti lapban, hogy ennek a nagyjelentőségű politikai anyagnak hollétét még mindig nem lehetett kinyomozni. Az bizonyos, hogy a román nemzetiégi kérdés irodalmát így össze nem gyűjtheti soha senki többé. Az a szerencse, hogy Jancsó Benedek nagyjában mégis átfuthatta és megírhatta jegyzeteiből később kitűnő munkáját, az oláh nemzetiégi törekvések történetének utolsó összefoglaló kötetét. Bukaresti kiküldetésének, melynek külső történetét itt beszéltem el, ez volt a szellemi koronája.
